

КІЛЬКІСНІ ТА ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE CHARACTERISTICS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE UKRAINIAN ECONOMY

Слюсаренко А.В.

кандидат економічних наук,
в.о. доцента кафедри публічного управління
та адміністрування і міжнародної економіки,
Миколаївський національний аграрний університет

Sliusarenko Andrii

Mykolayiv National Agrarian University

У статті проведено кількісний та якісний аналіз результатів зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору з формуванням висновків щодо доцільності посилення контролю над активністю підприємств сектору в сенсі нарощування обсягів експорту та імпорту. Сформовано висновок стосовно наявності в національній економіці тенденцій аграрного централізму через збільшення частки вартісних обсягів виробництва продукції сільського господарства в структурі валового внутрішнього виробництва. Нині частка експорту аграрної продукції в загальному обсязі загальнодержавного експорту є домінуючою, що визначає сектор як експортоорієнтований та центральний у формуванні національного прибутку. Визначено, що якість зовнішньоекономічної діяльності в розрізі аграрного сектору є позитивною в силу переважання експорту над імпортом та наявності позитивного значення сальдо торговельної діяльності. Сформовано висновок щодо недостатності нормативно-правового забезпечення контролю над зовнішньоекономічною активністю аграрних товаровиробників і відсутності механізмів аналізу та забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємств та сектору загалом, що передує наявності проблем у формуванні якісних показників.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна безпека, аграрний сектор.

В статье проведен количественный и качественный анализ результатов внешнеэкономической деятельности аграрного сектора с формированием выводов о целесообразности усиления контроля над активностью предприятий сектора в части наращивания объемов экспорта и импорта. Сформирован вывод о наличии в национальной экономике тенденций аграрного централизма из-за увеличения доли стоимостных объемов производства продукции сельского хозяйства в структуре валового внутреннего производства. На данный момент доля экспорта аграрной продукции в общем объеме общегосударственного экспорта доминирует, что определяет сектор как экспортоориентированный и центральный при формировании национального дохода. Определено, что качество внешнеэкономической деятельности в разрезе аграрного сектора является положительным в силу преобладания экспорта над импортом и позитивного значения сальдо торговой деятельности. Сформирован вывод о недостаточности нормативно-правового обеспечения контроля над внешнеэкономической активностью аграрных товаропроизводителей и об отсутствии механизмов анализа и обеспечения внешнеэкономической безопасности предприятий и сектора в целом, предшествующего наличию проблем в формировании качественных показателей.

Ключевые слова: экспорт, импорт, внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономическая безопасность, аграрный сектор.

The article considers the state and the main trends in foreign economic activity of the domestic agricultural sector. The research was conducted in terms of quantitative and qualitative analysis because the absolute values of physical and value volumes of exports and imports of agricultural products do not give unanimous conclusions about the effectiveness of foreign economic activity for the national economy in general. An analysis of the openness of the agricultural sector with the formation of conclusions on the feasibility of strengthening control over foreign economic

activity of agricultural producers in order to improve the quality of trade and guarantee default development while maintaining resource potential and increasing it in future periods. A conclusion was drawn regarding fluctuations in the performance of enterprises in the sector due to a change in the state strategy in terms of foreign economic relations with a shift of emphasis towards strengthening integration processes with the European Union, which in turn affected the results of export-import activities. The experience of a certain crisis period by national producers of agricultural products, which took place precisely due to changes in the vectors of foreign economic activity, is noted. There is a positive trend in terms of covering imports by exports, which defines the agricultural sector as one that is budget-generating in the structure of the national economy. At present, attention is focused on the expediency of control over foreign economic activity within the agricultural sector due to the increasing influence of external factors on domestic producers in particular and the state economy in general. Excessive level of foreign economic activity precedes the imbalance between quantitative and qualitative results and can be a threat to the foreign economic security of a particular agricultural enterprise, sector or economy as a whole. A conclusion was drawn on the lack of regulatory and legal support for the processes of guaranteeing and ensuring foreign economic security in terms of the agricultural sector and its enterprises, which poses a threat to the Ukrainian economy in general because agriculture is becoming a driver in the national economy.

Key words: export, import, foreign economic activity, foreign economic security, agricultural sector.

Постановка проблеми. Українська економіка набуває виразних ознак держави з аграрним центризмом, адже з роками результати діяльності аграрного сектору зростають і питома вага аграрного сектору в загальному обсязі валового внутрішнього продукту невпинно зростає. За підсумками 2019 р. сільське господарство займає 9-відсоткову частку в структурі національного валового внутрішнього продукту, поступаючись лише таким видам економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля і переробка промисловості. У випадку з обсягами державного експорту спостерігається винятково домінування аграрної галузі, адже 44,2% становить саме продукція сільського господарства [1]. Проте фактичне зростання фізичних та вартісних обсягів виробництва і реалізації продукції аграрного виробництва вимагає додаткового осмислення в частині виявлення якості даного зростання. Нині актуальним є питання визначення конкурентоспроможності експорту вітчизняної продукції аграрного виробництва. Більше того, доцільно зважити на ступінь впливу чинників зовнішнього середовища на стан зовнішньоекономічної безпеки держави загалом та сільськогосподарського сектору зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку аграрного сектору є доволі актуальною в умовах українського сьогодення. Зокрема, досить дискусійними є питання розвитку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств, що підтверджується широким ареалом науково-практичних досліджень, зокрема в авторстві таких науковців, як С.М. Кваша, П.І. Гайдуцький, Ю.Д. Вітко та ін. Проте дослідженню якісних характеристик експортно-імпоротної діяльності в розрізі аграрного виробництва приділяється менше уваги, і в межах даної наукової праці увага зосереджується на трактуваннях та думках таких науковців, як Л.О. Лісова [2], С.А. Надвигиничний [3], Т.О. Зінчук [4], А.В. Ключник [5]. Досі не вирішеними є питання формування механізмів контролю якості зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів

аграрної діяльності та гарантування високих показників зовнішньоекономічної безпеки, які б передували розвитку аграрного сектору зі збереженням та нарощуванням ресурсного потенціалу. Розрізненість точок зору в контексті означеної проблематики у вітчизняному науковому просторі підтверджує актуальність та зумовлює необхідність проведення більш глибоких наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є проведення кількісного та якісного аналізу сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України з означенням позитивних та негативних тенденцій у розрізі забезпечення його розвитку та гарантування зовнішньоекономічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті дослідження сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки України доцільно прийняти до уваги запропоновану Л.О. Лісовою систему оцінки, яка являє собою вдале поєднання кількісних та якісних показників (рис. 1). Пропонований підхід є обґрунтованим та логічним. У контексті базису для оцінки в межах даного дослідження система є доречною і доцільно прийняти її за основу.

Власний підхід до оцінки є аналогічним запропонованому Л.С. Лісовою, але під час відображення кількісних характеристик убачається за необхідне використовувати лише показники вартісних обсягів експорту, імпорту та зовнішньоторговельного обороту, а також розмірів експортної та імпоротної квот. Першочергово доцільно звернути увагу на динаміку збільшення обсягів національного експорту загалом та сільського господарства зокрема. Аналогічною є потреба визначення співставності обсягів у розрізі імпорту, що відображено в табл. 1.

Першочерговим, виходячи з представлених у табл. 1 даних, є висновок щодо галополюючих темпів приросту аграрного експорту, адже загальний обсяг державного експорту в 2019 р. є нижчим від рівня 2010 р. – 50 054,6 млн дол. США. Натомість вартісний обсяг національного ім-

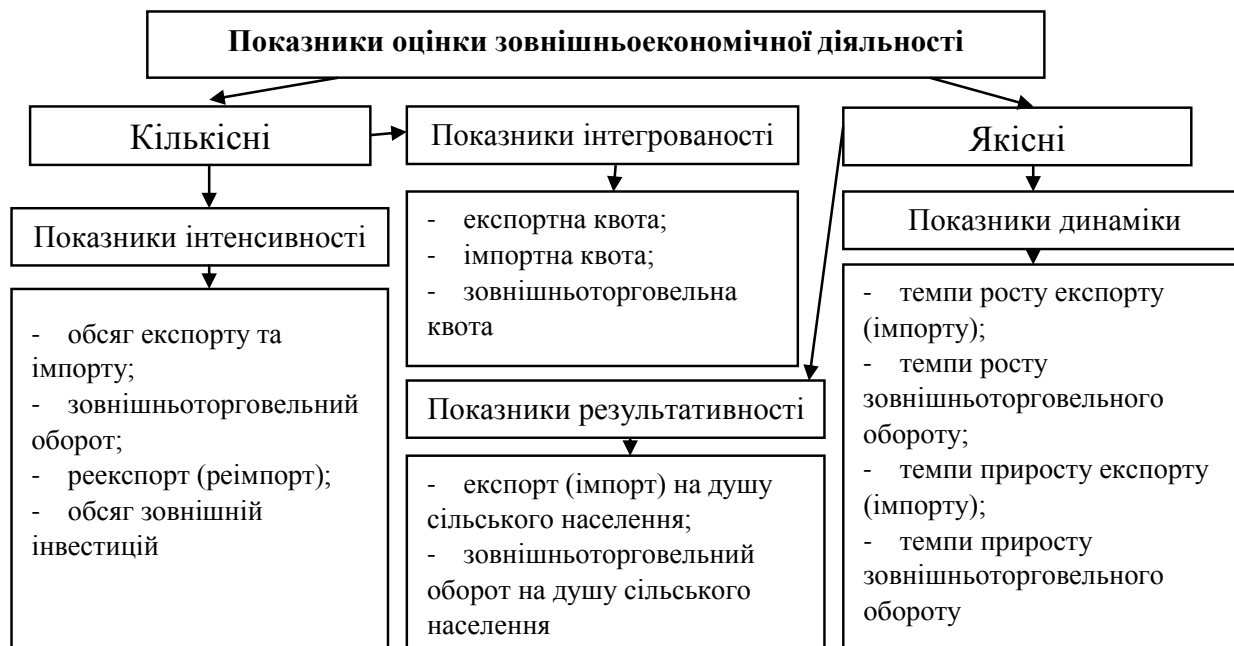

Рис. 1. Система оцінки зовнішньоекономічної діяльності [2, с. 6]

порту у підсумку того ж 2019 р. дещо перевищує розмір 2010 р. Що ж стосується експорту аграрної продукції, то його обсяг у 2019 р. перевищує розмір 2010 р. більше ніж у два рази. Своєю чергою, імпорт аграрного експорту в 2019 р. становив 5 736,0 млн дол. США, що є меншим від розміру 2010 р. на 27,5 млн дол. США [1]. Прослідковується певна залежність у тенденціях та коливаннях вартісних обсягів експорту та імпорту на рівні держави та в розрізі аграрної галузі за низкою досліджуваних років (відповідне порівняння темпів приросту обсягів експорту та імпорту на рівні держави та в розрізі сільськогосподарського виробництва представлено на рис. 2 та рис. 3). Отже, фактичним є зменшення зовнішньоекономічної активності у 2015 р., що пояснюється змінами в пріоритетах державної політики та векторах зовнішньоекономічних зв'язків і розвитку. Проте в розрізі аграрного сектору

визначальним є значне переважання експорту над імпортом, що є визначником ефективності та позитивної якості результатів зовнішньоекономічної діяльності сектору.

У продовження раніше сформованих тверджень щодо залежності результатів аграрного сектору від стану експортної політики держави варто звернути увагу на дані рис. 2, який візуалізує зниження обсягів експорту як на рівні держави, так і сектору в 2015 р. Проте взагалі темпи приросту обсягів реалізації виробленої сільськогосподарської продукції за кордон у межах досліджуваного періоду є вищими від загальнонаціональних показників.

Аналогічно рис. 2 є ситуація в розрізі імпорту, адже спостерігається зниження імпортової активності у тому ж 2015 р. (рис. 3). Загалом досліджуваний період знову ж таки доводить залежність результатів зовнішньоекономічної

Таблиця 1
Динаміка абсолютних та відносних показників обсягу експорту та імпорту сільськогосподарської продукції України у 2010–2018 рр.

Показники	Роки							
	2010	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт, млн дол	51405,2	68809,8	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47335,0	50054,6
Імпорт, млн дол	60742,2	84658,1	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2	57187,6	60800,2
Експорт с/г продукції, млн дол	9935,9	17880,5	16668,9	14563,1	15281,8	17756,8	18611,8	22144,1
Імпорт с/г продукції, млн дол	5763,5	7519,6	6059,2	3484,4	3891,1	4301,2	5055,4	5736,0
Питома вага експорту с/г продукції, %	19,3	26,0	30,9	38,2	42,0	41,0	39,3	44,2
Питома вага імпорту с/г продукції, млн дол	9,5	8,9	11,1	9,3	9,9	8,7	8,8	9,4

діяльності аграрного сектору від тенденцій у розрізі держави. Передусім це пояснюється реалізацією аграрними підприємствами стратегій та політик, які приймаються на державному рівні. Зокрема, українські реалії характеризуються проведенням глибоких змін у системі міжнародних зв'язків та зміною торговельних пріоритетів на користь Європейського Союзу. Зміна торговельних пріоритетів на міжнародних ринках вимагає від вітчизняних товаровиробників аграрної продукції певної адаптації, що стало передумовою і підставою зменшення обсягів експорту та імпорту в 2014–2015 рр.

Нині досить актуальним залишається питання якості долучення вітчизняної економіки до світогосподарських процесів. Варто заува-

жити, що в сучасних умовах жодна країна не може функціонувати та розвиватися ізольовано. Проте необхідно зважати на рівень відкритості економіки, адже збільшення ступеня відкритості збільшує ступінь впливу чинників зовнішнього порядку. Дана проблематика набуває виняткової ваги у випадку з аграрним сектором, адже результати зовнішньоекономічної діяльності є значними виходячи з вартісних обсягів експортно-імпоротної діяльності. Загалом варто погодитися з висловлюваннями С.А. Надвничного, який зазначає, що економічний розвиток аграрного сектору в умовах глобалізації неможливий без стратегії, яка, своєю чергою, має ґрунтуватися на проведенні аналізу її можливостей та вимагає глибокої оцінки параметрів

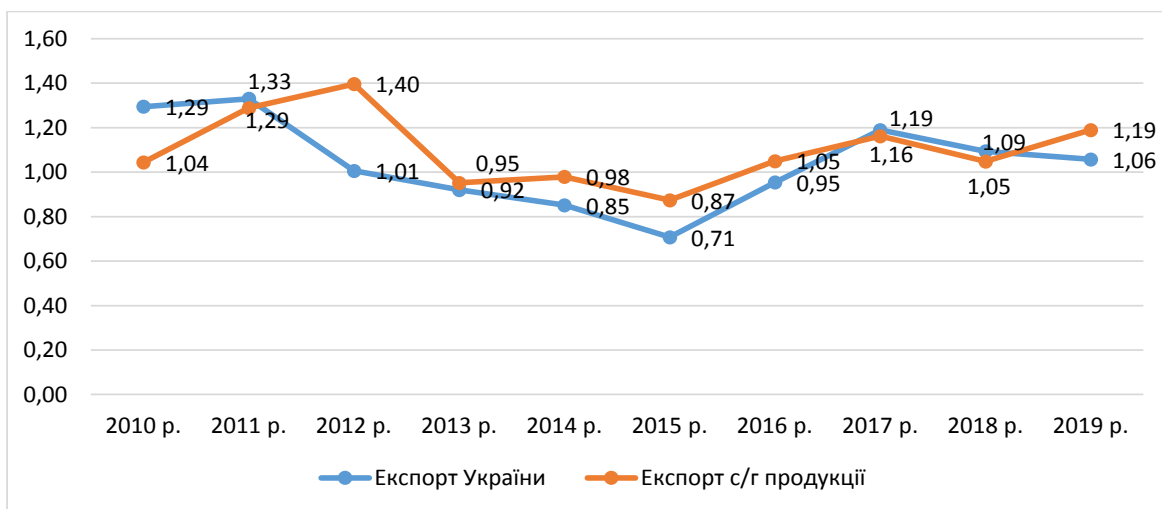

Рис. 2. Індекси приросту обсягів державного експорту загалом та продукції сільського господарства зокрема

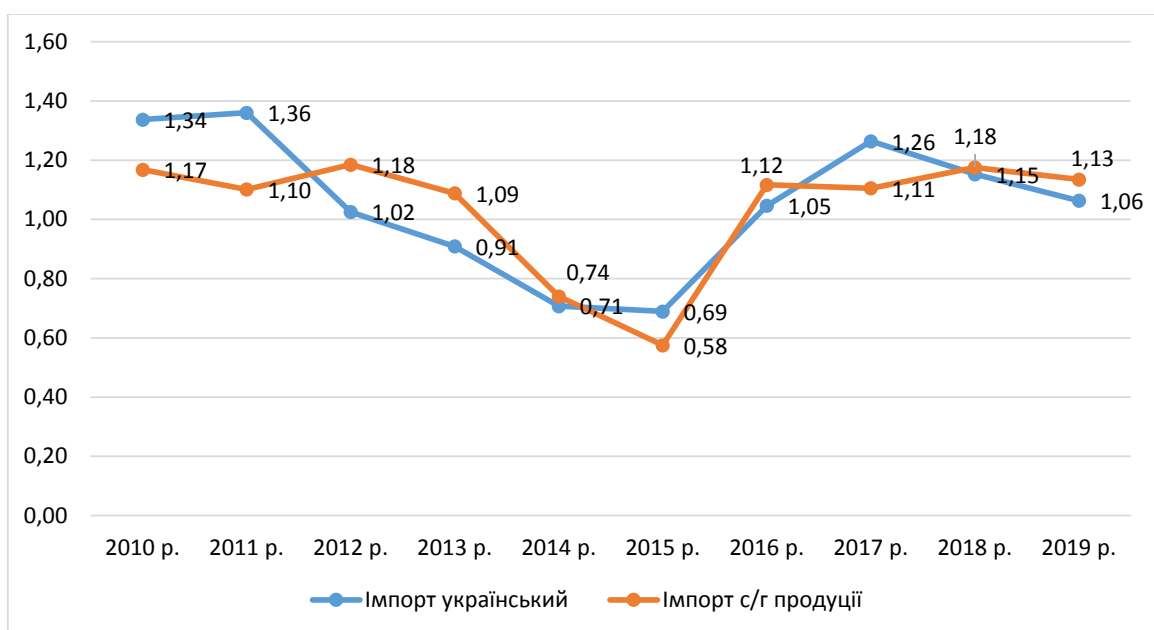

Рис. 3. Індекси приросту обсягів імпорту, 2010–2019 рр.

діючої системи [3]. Відповідні показники відкритості вітчизняного аграрного сектору представлено в табл. 2.

Аграрний сектор демонструє дійсно галопуючі темпи нарощування зовнішньоекономічної активності, що, здавалося б, є безумовною перевагою для національної економіки. Проте варто звернути увагу на якісні характеристики даної активності, адже підвищення рівня відкритості економіки передусім збільшенню впливу зовнішніх чинників на національну економіку загалом та аграрний сектор зокрема. Фактичним є значне зростання зовнішньоторговельного обороту в 2015 та 2019 рр. згідно з приведеними в табл. 2 даними. Позитивна якість зростання зовнішньоекономічної діяльності є доведеною, адже сальдо зовнішньоторговельної діяльності має позитивне значення протягом досліджуваного періоду, що свідчить про прибутковість сектору для державної економіки загалом. Підтвердженням високої якості зовнішньоекономічної діяльності в межах аграрного сектору України є зростання показника покриття імпорту експортом, який відображає динаміку зростання та значне переважання реалізації виготовленої українськими товаровиробниками сільськогосподарської продукції за кордон над увезенням на територію держави продукції іноземного походження. Відповідно, зростаючими є показники часток експорту та зовнішньоторговельного обороту на душу сільського населення. Проте у випадку з останніми зазначеними показниками доцільно зважати не лише на зростаючі обсяги експортно-імпоротної діяльності, а й на скорочення чисельності сільського населення протягом останніх років. Досить позитивною є відносна стабільність коефіцієнта міжнародної конкурентоспроможності протягом останніх п'яти років, значення якого варіюється в межах 0,28–0,3.

Сьогодні у вітчизняній практиці пропагуються ідеї прямої залежності ступеня економічного розвитку від рівня відкритості економіки

та долучення до міжнародних інтеграційних процесів. У цьому разі варто погодитися з твердженнями Т.О. Зінчук, яка виправдано зазначає, що функціонування та розвиток українського аграрного сектору вже неможливо розглядати поза контекстом європейської інтеграції та глобального простору, які відкривають нові можливості й дають значні шанси для освоєння глобального простору. Проте у взаємній торгівлі на принципах абсолютного ринку практика вказує на цілу низку проблем, пов'язаних із прискоренням адаптації вітчизняної агропродовольчої продукції до вимог та норм зовнішніх ринків [4]. У певному сенсі український товаровиробник знаходиться у стані дискримінації в силу недосконалості нормативно-правового забезпечення у сфері зовнішньоекономічної діяльності, недостатнього рівня конкурентоспроможності та ін. Водночас іноземні товаровиробники без перешкод потрапляють на український ринок, маючи суттєві переваги фінансового та технологічного характеру. Авторка робить досить слушні висновки, адже українська дійсність характеризується сприйняттям глобалізації як «феномену ХХІ сторіччя» та «безумовної» запоруки успіху, тоді як передові економіки світу сформували здатність дефрагментарного сприйняття даного процесу і реалізації тільки тих важелів, які є доречними в сенсі ефективності та корисного ефекту. Дійсно, доречно сформулювати розуміння того, що глобальний простір керується правилами ринку, які не визнають недосконалості економічної системи та не шкодують ані національних інтересів, ані суспільних. Доцільно провести глибинний аналіз стану та готовності вітчизняного аграрного виробництва до функціонування в умовах ринку та глобального простору з формуванням висновків щодо меж відкритості національної економіки загалом та аграрного сектору зокрема з метою збереження національних безпекових позицій.

Загалом рівень зовнішньоекономічної активності в межах аграрного сектору є досить висо-

Таблиця 2

Рівень відкритості аграрного сектору України

Показники	Роки			Індекс 2019 р до	
	2010	2015	2019	2010	2015
Зовнішньоторговельний оборот, тис дол. США	7553,11	10489,28	17057,66	2,26	1,63
Зовнішньоторговельне сальдо, тис дол. США	1942,31	8794,92	11325,44	5,83	1,29
Експортна квота, %	37,35	83,08	50,02	1,34	0,60
Імпортна квота, %	22,07	16,01	10,10	0,46	0,63
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	1,69	5,19	4,95	2,93	0,95
Коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності	0,25	0,30	0,28	1,12	0,93
Частка експорту на душу сільського населення, дол. США	328,83	663,46	1100,42	3,35	1,66
Частка імпорту на душу сільського населення, дол. США	194,31	127,82	222,24	1,14	1,74
Зовнішньоторговельний оборот на душу сільського населення, дол. США	523,14	791,27	1322,66	2,53	1,67

ким, проте варто зважати не лише на досягнення очікуваних вартісних та кількісних показників, а й якісних. У випадку з українськими реаліями доцільно зважати на умови конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств. По-друге, варто приймати до уваги той факт, що разом зі збільшенням рівня відкритості національної економіки загалом та аграрного сектору зокрема збільшуються й перелік та сила впливових чинників зовнішнього порядку, що несе в собі вже певні загрози та деструктиви з погляду зовнішньоекономічної безпеки. Отже, схилиємося до думки, що доречним буде сформулювати чіткі правила та методи контролю зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних аграріїв і не тільки за допомогою експортних та імпорتنих квот. Має бути розроблена система стимулювання виробництва аграріями тих видів сільськогосподарської продукції, які з тих чи інших причин є менш привабливими для зовнішніх партнерів. Водночас має задовольнятися вимога обмеження виробництва таких видів продукції, які чинять негативний вплив на ресурсний потенціал сектору загалом. Таким чином, матимемо можливість досягнення цілісної національної системи стимулювання якісного розвитку зовнішньоекономічної діяльності в межах аграрного сектору, яка має на меті гарантування високих показників зовнішньоекономічної безпеки.

У межах досліджуваної тематики представлено динаміку експорту та імпорту продукції сільського господарства (рис. 4 та 5). Дані рисунків відображають стрімку динаміку зростання вартісних обсягів експорту протягом досліджуваного періоду. Натомість динаміка імпорту є не такою вираженою, і це є позитивною характеристикою для вітчизняних підприємств, адже дає змогу зробити висновок стосовно успішної

реалізації механізмів імпортозаміщення на рівні національної економіки.

Під час формування висновків щодо якості зростання вартісних обсягів аграрного експорту доцільно зауважити, що обсяги валового виробництва сільськогосподарської продукції також збільшуються (рис. 6). Проте негативним є збільшення обсягів виробництва та експорту технічних культур за роками, що призводить до певного порушення в системах сівозмін та передує загрозам збереження ресурсного потенціалу і родючості українських ґрунтів.

Що ж стосується імпорту аграрної продукції, то динаміка нарощування обсягів є більш урівноваженою, адже темпи приросту не перевищують 10–15% в останні п'ять років. Загалом у структурі імпорту переважає продукція рослинного походження, але за підсумками 2019 р. частки імпорту продукції рослинництва та тваринництва практично вирівнюються – 55,74% та 44,26% відповідно. Зокрема, найбільшу частку займає імпорт їстівних плодів та горіхів, вона є відносно стабільною протягом досліджуваного періоду і варіюється в межах 23–27% від загального обсягу імпорту продукції сільського господарства.

Загалом аграрне виробництво переважає в економіці багатьох країн світу. Виваженим та безперечним є висловлювання А.В. Ключник, яка зазначає, що від розвитку аграрного сектору залежать нормальне функціонування всього національного господарства і добробут людей, адже він становить основу продовольчої та економічної безпеки держави. Авторка виправданно наголошує на тому, що невід'ємним складником розвитку аграрного сектору є забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності. Ефективна зовнішньоекономічна діяльність сприятиме відтворенню експортного потенціалу

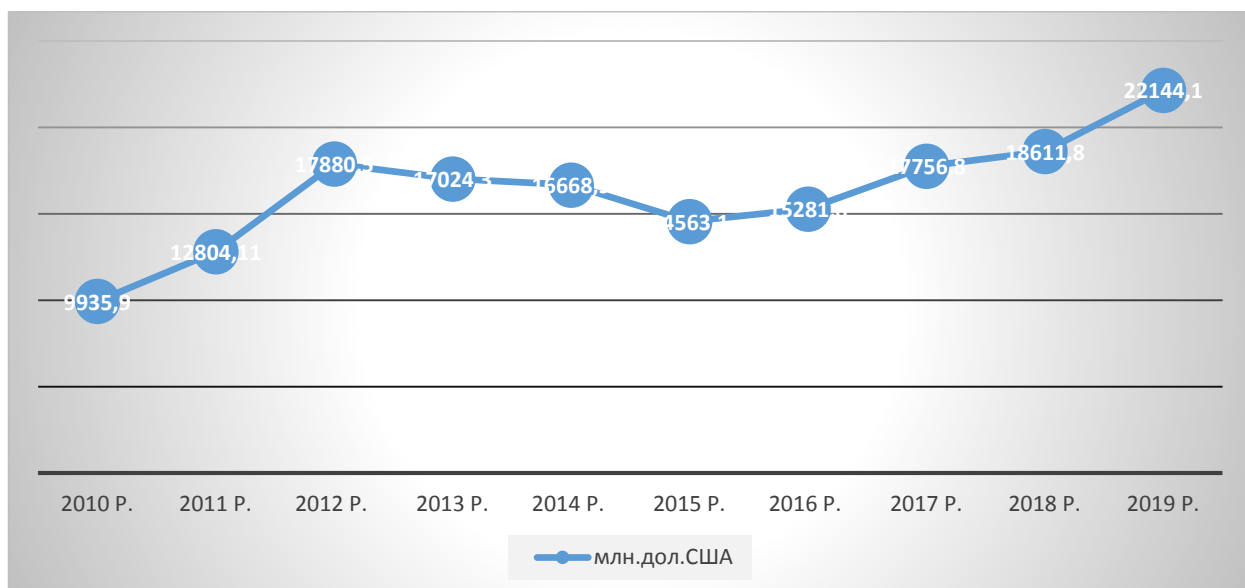

Рис. 4. Динаміка експорту сільськогосподарської продукції, млн дол. США

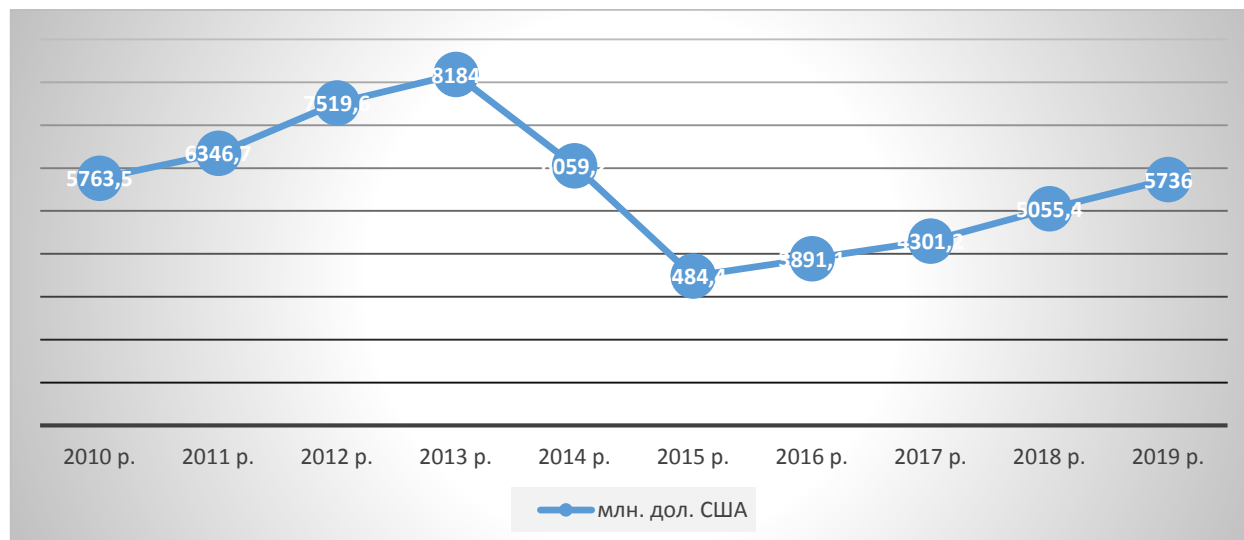

Рис. 5. Динаміка імпорту сільськогосподарської продукції, 2010–2019 рр., млн дол. США

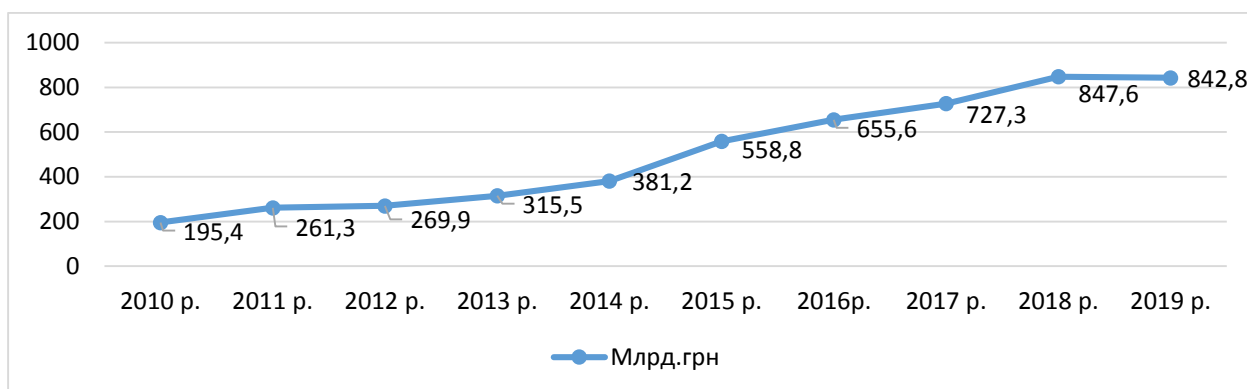

Рис. 6. Динаміка обсягів збільшення обсягів валового виробництва продукції сільського господарства, 2010–2019 рр., млрд грн

країни, підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на світових ринках, формуванню раціональної структури експорту й імпорту, залученню іноземних інвестицій на взаємовигідних умовах, забезпеченню економічної безпеки України [5]. Проте, як зазначалося раніше, доцільно встановлювати певні межі зовнішньоекономічної активності, які б координували стан кількісно-якісної рівноваги і передували гарантуванню зовнішньоекономічної безпеки.

Висновки. Варто погодитися з даними Capital Times, за змістом яких маємо абсолютне переважання частки виробництва продукції сільського господарства в структурі валового внутрішнього продукту в 2022 р. [6]. Тож аграрний сектор дійсно набуває ознак драйвера української економіки, займаючи першість в обсягах виробництва та експорту. Досить дискусійним є такий шлях та стратегія розвитку вітчизняної економіки, адже країни з високою часткою сільського господарства мають ознаки

низького ступеню розвитку за традиційними концепціями та теоріями. Проте сьогодні варто зважати на важливість аграрного сектору для національної економіки та прийняти всі необхідні міри для підвищення якості аграрної діяльності. Доцільно розробити необхідні заходи для забезпечення та гарантування розвитку вітчизняних аграрних товаровиробників. Чи не найважливішим є питання створення та успішної практичної апробації системи та механізму сприяння ефективній зовнішньоекономічній діяльності, яка має на меті досягнення високих вартісних показників та якості у вигляді гарантування зовнішньоекономічної безпеки для держави загалом та підприємств сектору зокрема. На разі питання гарантування зовнішньоекономічної безпеки в розрізі аграрного сектору є малодослідженими і вимагають значних доопрацювань. Що ж стосується підприємств сектору, то вони залишаються незахищеними, адже відсутнє нормативно-правове підґрунтя для регулювання процесів гарантування висо-

ких безпекових характеристик. Таким чином, кількісні характеристики зовнішньоекономічної діяльності є позитивними з огляду на зростаючу динаміку обсягів експорту. Позитивними є характеристики якісні, які визначені позитив-

ним значенням експортно-імпортного сальдо. Проте сумнівною є якість з огляду на стратегічне бачення розвитку аграрного сектору та інституту аграрного підприємства з позицій збереження ресурсного потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2020).
2. Лісова Л.О. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємствами АПК Сумської області : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Суми, 2008. 225 с.
3. Надвиничний С.А. Економічний розвиток аграрної сфери України : дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03. Миколаїв, 2019. 515 с.
4. Зінчук Т.О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна – ЄС. *Економіка АПК*. 2015. № 5. С. 79–87.
5. Ключник А.В. Регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектора в умовах євроінтеграційних процесів України. *Інноваційна економіка*. 2014. № 4 (42). С. 11–14.
6. Аналіз динаміки структури ВВП України: Прогноз на 2020–2022 рр. *Capital Times* : вебсайт. URL: <https://www.capital-times.com/analysis-of-ukraines-gdp-dynamics> (дата звернення: 28.10.2020).

REFERENCES:

1. *Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 28 October 2020).
2. Lisova L.O. (2008) *Rozvytok zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti pidpryjemstvamy APK Sumsjkoji oblasti* [Development of foreign economic activity by agro-industrial enterprises of Sumy region] (PhD Thesis). Sumy: Sumy National Agrarian University.
3. Nadvinichny S.A. (2019) *Ekonomichnyj rozvytok aghrarnoji sfery Ukrainy* [Economic development of the agricultural sector of Ukraine] (PhD Thesis). Nikolaev: Nikolaev National Agrarian University.
4. Zinchuk T.O. (2015) *Problemy adaptaciji aghrarnogho sektoru ekonomiky do umov Ughody pro zonu viljnoji torghivli Ukrainy-ES* [Problems of adaptation of the agricultural sector of the economy to the terms of the EU-Ukraine Free Trade Agreement]. *Economics of agro-industrial complex*, vol. 5, pp. 79–87.
5. Klyuchnik A.V. (2014) *Reguljuvannja rozvytku zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti aghrarnogho sektora v umovakh jevrintegracijnykh procesiv Ukrainy* [Regulation of the development of foreign economic activity of the agricultural sector in the conditions of European integration processes of Ukraine]. *Innovative economy*, vol. 4, no. 42, pp. 11–14.
6. Capital Times (2020) *Analiz dynamiky struktury VVP Ukrainy: Proghnoz na 2020–2022 rr.* [Analysis of the dynamics of Ukraine's GDP structure: Forecast for 2020–2022]. Available at: <https://www.capital-times.com/analysis-of-ukraines-gdp-dynamics> (accessed 28 October 2020).